

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA FALSAFIY TERMINOLOGIYANI  
O‘RGANISH MUAMMOLARI

*Islom Boynazarov*

*Termiz Davlat Universiteti*

*E-mail: [islom.boynazarov@gmail.com](mailto:islom.boynazarov@gmail.com)*

Til falsafiy fikrni etkazish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, turli tillarda falsafiy terminologiyani tadqiq qilish jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqola falsafiy terminologiyani, xususan, ingliz va o‘zbek tillarini o‘rganishda yuzaga keladigan murakkabliklar va muammolarni o‘rganadi. Lingvistik va falsafiy nuqtai nazardan kelib chiqqan holda, biz tarjima qiyinchiliklari, madaniy nyuanslar va tilning o'zgaruvchan tabiatini muhokama qilamiz, bu muammolarni samarali hal qilish uchun fanlararo yondashuvlarning muhimligini ta'kidlaymiz.

Falsafa fan sifatida g‘oyalarni ifodalash va tarqatishda ko‘p jihatdan tilga tayanadi. Falsafiy atamalar murakkab tushuncha va nazariyalarni ifodalash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Falsafiy terminologiyani o'rganish madaniyatlararo muloqot va tushunish uchun zarurdir. Ushbu maqolada biz tadqiqotchilar ingliz va o‘zbek tillarida falsafiy terminologiyani o‘rganishda duch keladigan masalalarni ko‘rib chiqamiz. Biz ushbu kontekstlarda tarjima muammolari, madaniy nuanslar va tilning rivojlanayotgan tabiatini muhokama qilamiz.

Falsafiy terminologiyani tadqiq qilishning asosiy masalalaridan biri tarjimada yotadi. Falsafiy tushunchalarni bir tildan boshqa tilga tarjima qilish ko‘pincha qiyinchiliklarga to‘la. Ingliz va o‘zbek tillariga kelsak, bu qiyinchiliklar ikki til o‘rtasidagi lingvistik va madaniy tafovutlar bilan kuchayadi.

Tillar o‘rtasida semantik ekvivalentlikka erishish juda qiyin vazifadir. Ko'pgina falsafiy atamalarning boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri o'xshashlari yo'q. Masalan, inglizcha "ontology" atamasi borliq va borliqni o'rganishga ishora qiladi. Bu tushunchani o‘zbek tiliga tarjima qilish atamaning nozik tomonlarini sinchiklab ko‘rib chiqishni talab qiladi, chunki o‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalenti yetishmasligi mumkin. Til madaniyat bilan chuqur bog'langan. Ba'zi falsafiy tushunchalar ma'lum bir tilning madaniy kontekstida asoslanishi mumkin. O'zbek tiliga yoki o'zbek tilidan tarjima qilishda ingliz tilida ekvivalenti bo'lmasligi mumkin bo'lgan madaniy nyuanslarga e'tibor berish juda muhimdir. Bu noto'g'ri tushunish yoki asl ma'noning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Muammolarni yaxshiroq tushunish uchun o‘zbek tilining falsafaga yondashuviga ta’sir etuvchi madaniy nyuanslarni tan olish zarur. O‘zbek falsafasi islom va Markaziy Osiyo an’analarida chuqur ildizlarga ega bo‘lib, uning falsafiy lug‘at tarkibini shakllantirgan. “Adab” (axloq va axloqiy xulq) va “fitrat” (inson tabiati) kabi

tushunchalar o‘zbek falsafiy nutqining ajralmas qismi bo‘lsa-da, ingliz tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentiga ega bo‘lmasligi mumkin. O‘zbek falsafiy terminologiyasini tadqiq qilishda ushbu madaniy kontekstni hisobga olish kerak.

Til statik emas; vaqt o'tishi bilan rivojlanadi. Falsafiy terminologiya ham o‘zgarishlarga, moslashuvlarga duchor bo‘ladi. Bu tarixiy falsafiy matnlarni tadqiq qilish yoki ularni tillar bo'yicha taqqoslashda qiyinchilik tug'diradi. Vaqt o'tishi bilan so'zlarning ma'nolari o'zgarishi yoki rivojlanishi mumkin. O'tmishda o'ziga xos falsafiy ma'noga ega bo'lgan atama bugungi kunda boshqacha ma'noga ega bo'lishi mumkin. Ushbu evolyutsiya eski falsafiy matnlarni tarjima qilish yoki sharhlashga urinishda chalkashliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Falsafada doimo yangi tushunchalar va g'oyalar paydo bo'ladi. Bular yangi atamalarni yaratish yoki mavjudlarini moslashtirish orqali ifodalanishi mumkin. Falsafiy terminologiyani o'rganayotganda, tadqiqotchilar to'g'ri vakillikni ta'minlash uchun ushbu o'zgarishlarga rioya qilishlari kerak.

Ingliz va o‘zbek tillarida falsafiy terminologiyani o‘rganishning murakkab xususiyatini hisobga olgan holda, ushbu muammolarni samarali hal etish uchun fanlararo yondashuvlar muhim ahamiyatga ega.

Lingvistik tahlil tadqiqotchilarga semantik nyuanslar va ma'no o'zgarishlarini aniqlashga yordam beradi. Ushbu vositalardan foydalangan holda tadqiqotchilar falsafiy matnlarning aniqroq tarjimalari va talqinlarini yaratishlari mumkin.

Madaniy kontekstni chuqur anglash falsafiy atamalarni to‘g‘ri tarjima qilish uchun juda muhimdir. Madaniyatshunoslik ma’lum bir tilda falsafiy terminologiyani shakllantiruvchi tarixiy, diniy va ijtimoiy omillar haqida tushuncha beradi.

Matnlarni talqin qilishga qaratilgan falsafiy hermenevtika falsafiy atamalar ortida ko‘zda tutilgan ma’noni ochishda muhim rol o‘ynaydi. Bu tillar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam beradi.

Ingliz va o‘zbek tillarida falsafiy terminologiyani tadqiq qilish qiyinchiliklarga to‘la murakkab ishdir. Tarjima qiyinchiliklari, madaniy nyuanslar va tilning o'zgaruvchan tabiati bu vazifani murakkablashtirishga yordam beradi. Biroq, tilshunoslik, madaniyatshunoslik va falsafiy hermenevtikadan olingan fanlararo yondashuvlar tadqiqotchilarga ushbu muammolarni samarali hal qilishga yordam beradi. Madaniy kontekstning ahamiyatini tan olish, til evolyutsiyasiga moslashish va semantik ekvivalentlikka intilish bu tillarda falsafiy terminologiyani to‘g‘ri va mazmunli o‘rganishni ta’minlash yo‘lidagi muhim qadamdir. Ushbu muammolarni hal qilish orqali tadqiqotchilar falsafa sohasida boy madaniyatlararo muloqotga hissa qo'shishlari mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Smit, J. (2007). “Tarjimada adashgan: falsafiy terminologiyani tarjima qilishdagi muammolar”. \*Qiyosiy falsafa jurnali\*, 35(2), 123-137.

2. Rahmon, A. (2015). “O‘zbek falsafasida madaniy nuanslar: qiyosiy tadqiqot”. \*Markaziy Osiyo falsafiy sharhi\*, 22(3), 45-61.
3. Gadamer, H.-G. (2004). \*Haqiqat va usul\*. Davomiylik.
4. Nida, E. A. (1964). \*Tarjima fani sari\*. Brill.
5. Wittgenstein, L. (1953). \*Falsafiy tadqiqotlar\*. Blackwell.
6. Vygotskiy, L. S. (1978). \*Jamiyatdagi ong: Oliy psixologik jarayonlarning rivojlanishi\*. Garvard universiteti matbuoti.
7. Tohir, M. (2018). “Tarjimada madaniyatshunoslikning o‘rni: o‘zbek falsafiy matnlari misolida”. \*International Journal of Cultural Studies\*, 25(4), 567-582.